

Sygn. akt V ACa 851/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 marca 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Katowicach V Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący :	SSA Lucjan Modrzyk (spr.)
Sędziowie :	SA Grzegorz Stojek SA Janusz Kiercz
Protokolant :	Barbara Knop

po rozpoznaniu w dniu 28 marca 2013 r. w Katowicach

na rozprawie

sprawy z powództwa (...) Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w K.

przeciwko (...) Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w K.

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Katowicach

z dnia 19 września 2012 r., sygn. akt XIII GC 329/11

1. zmienia zaskarżony wyrok w punktach 1, 3 i 4 w ten sposób, że:

a) oddala powództwo,

b) zasądza od powódki na rzecz pozwanej kwotę 3.617 (trzy tysiące sześćset siedemnaście) złotych tytułem kosztów procesu,

c) nakazuje pobrać od powódki na rzecz Skarbu Państwa (Sądu Okręgowego w Katowicach) kwotę 176,45 (sto siedemdziesiąt sześć 45/100) złotych tytułem poniesionych wydatków;

2. zasądza od powódki na rzecz pozwanej kwotę 8.700 (osiem tysięcy siedemset) złotych tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.

Sygn. akt V ACa 851/12

UZASADNIENIE

Powódka (...) Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w K. domagała się zasądzenia od pozwanej (...) Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w K. kwoty 128.000 zł tytułem zwrotu wynagrodzenia na skutek odstąpienia przez powódkę od łączonej strony umowy z 17.09.2007r. (120.000 zł) oraz naprawienia szkody wyrządzonej nienależytym wykonaniem przez pozwaną umowy (8.000 zł).

Pozwana w odpowiedzi na pozew wniosła o oddalenie powództwa. Zarzuciła, że powódka w pozwie nie wskazała na jakiej podstawie odstąpiła od łączącej strony umowy, a także zapewniała aby wykonywała dzieło wadliwie lub z opóźnieniem.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy w Katowicach zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwoty 120.000 zł z ustawowymi odsetkami od 9 lutego 2010 r., oddalił powództwo w pozostałej części i zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 10.017 zł tytułem kosztów procesu.

Rozstrzygnięcie to zapadło przy następujących ustaleniach faktycznych:

W dniu 17.09.2007 r. strony zawarły dwie umowy: o realizacji usług i na dostawę oprogramowania. Na podstawie drugiej umowy pozwana zobowiązała się wobec powódki do dostawy oprogramowania:

- (...), którego producentem była firma (...) S.A. w K.,
- (...), którego producentem była firma (...) w Danii,
- (...), którego producentem była firma (...) j. w P..

Nabywca korzystał z programu na podstawie warunków producenta i udzielonej przez niego gwarancji.

Celem umowy o realizację usług było wdrożenie przez pozwaną systemu informatycznego w przedsiębiorstwie powódki w oparciu o dostarczone wyżej oprogramowania.

Wykonanie umowy podzielone zostało na etapy określone w harmonogramie, przy czym w ramach I fazy strony wspólnie określiły zakres prac, który stał się obowiązujący z punktu widzenia niniejszej umowy. Wszelkie prace wykraczające poza uzgodnione w umowie, traktowane były jako usługi dodatkowe, kalkulowane według obowiązującego cennika wykonawcy. Podjęcie się realizacji tego typu usług nie wymagało zawarcia odrębnej umowy, lecz pisemnego zlecenia zamawiającego zawierającego uzgodniony wcześniej z wykonawcą zakresu prac i warunków, ceny terminu wykonania i sposobu płatności. Za usługi dodatkowe uznano także wszelkie prace wykonane przez wykonawcę i potwierdzone protokołem, nie należące do jego obowiązków m. in. spowodowane działaniem, zaniechaniem lub nie wywiązaniem się zamawiającego z jego obowiązków.

Po zakończeniu każdego etapu prac objętego umową, jak i usług dodatkowych wykonawca sporządzał protokół przekazania, który wymagał bezzwłocznego podpisania przez zamawiającego nie później niż w ciągu 5 dni. Akceptacja bez uwag protokołu przez zamawiającego oznaczała odebranie bez zastrzeżeń danego etapu. Z kolei nie podpisanie protokołu w w/w terminie oznaczało odbiór bez zastrzeżeń, jednak wykonawca mógł powstrzymać się od dalszej realizacji umowy do czasu otrzymania od zamawiającego podpisanego protokołu. Zamieszczenie w protokole przez zamawiającego uzasadnionych uwag wymagało wspólnego ustalenia sposobu postępowania, terminu kolejnego odbioru lub też zaktualizowania harmonogramu w takim przypadku prace wykonywane były na koszt wykonawcy.

Na wykonane usługi wykonawca udzielił 12-miesięcznej gwarancji od dnia odbioru danego etapu. Gwarancja obejmowała usuwanie błędów w konfiguracji systemu lub dostarczonych modyfikacji na koszt wykonawcy. Za błędy uznano działanie systemu będącego skutkiem błędnej konfiguracji wykonanej przez wykonawcę.

Wykonawca mógł zlecić wykonanie poszczególnych elementów umowy swoim podwykonawcom, a za ich działania i zaniechania ponosił odpowiedzialność wobec zamawiającego.

Za wykonanie przedmiotu umowy wykonawcy przysługiwało wynagrodzenie na podstawie wystawionych faktur Vat w terminie:

- 50.000 zł do 2 tygodni od dnia podpisania umowy,

- 50.000 zł do 31.12.2007 r.,

- 20.000 zł po zakończeniu etapu VI. 4,

do których to kwot doliczany był podatek Vat.

Wynagrodzenie to obejmowało zryczałtowane koszty delegacji, dojazdów i noclegów wykonawcy w liczbie podanej w opisie każdego etapu. Zwiększenie liczby dojazdów, niewynikające z przyczyn leżących po stronie wykonawcy, zobowiązywało zamawiającego do zwrotu poniesionych kosztów na podstawie faktury Vat.

Zgodnie z ramowym harmonogramem termin zakończenia umowy został ustalony na 12.02.2008 r. Strony nie kwestionują, że termin ten został przedłużony do 31.01.2009 r.

Zintegrowany ze sobą system informatyczny miał obsługiwać następujące działy przedsiębiorstwa powódki logistykę, warsztat i stację diagnostyczną poprzez program (...), (...), (...). (...), (...), (...).

W ramach umowy o realizację strony oddelegowały pracowników, którzy uzgadniali każdy etap wdrożenia programów sporządzając na tę okoliczność notatki i komunikując się drogą elektroniczną.

Program (...) został wybrany przez powódkę. Pozwana nie miała doświadczenia we wdrażaniu tego programu i przy realizacji tej części umowy posługiwała się podwykonawcą firmą (...), która była producentem tego programu.

Po zawarciu umowy pozwana z dwukrotnym udziałem pracowników (...) zebrała pliki dokumentów, druków zestawień, faktur i zapisków dotyczących potrzeb powodowej Spółki. Pracownik powódki zaprezentował działanie starego systemu i wyniki jakie można dzięki niemu uzyskać przekazując wydruki pracownikowi (...). Zamierzeniem programu (...) w dziale logistyki transportu było uzyskanie danych w postaci faktur, połączenia kosztów do danego zlecenia i zamknięciem tzw. kółka tj. startu autocysterny z bazy i powrót na bazę. Wszystkie przychody i koszty miały znaleźć się w rozliczeniu kółka, dzięki czemu powódka miała możliwość sprawdzenia rentowności usługi transportowej wykonywanej przez określony pojazd.

Program (...) był bardziej skomplikowany niż system informatyczny, na który powódka dotychczas pracowała jednak pozwana zapewniała jeszcze przed zawarciem umowy w czasie prezentacji, że potrafi skonfigurować oprogramowanie logistyczne z systemem księgowania.

W I fazie realizacji umowy pozwana sporządziła (...) (dalej (...)). Przedmiotem dokumentu był projekt funkcjonowania systemu (...) moduł księgowość poprzez opisanie rejestrowanie zdarzeń gospodarczych w oparciu o standardową funkcjonalność systemu oraz wykorzystanie go oraz integracji z systemem (...). Celem wdrożenia tych programów był szybszy przebieg informacji uzyskanych przez przepływ informacji pomiędzy wykorzystywanymi systemami, uporządkowania obiegu i ewidencji dokumentów przez jednokrotne wprowadzenie danych do systemu, ułatwienie rozliczania zleceń transportowych przez integracje systemu logistycznego z systemem księgowym, umożliwienie szerokiego zakresu raportowania przez wykorzystanie uporządkowanego sposobu gromadzenia i przetwarzania danych, uzyskanie wielowymiarowych analiz zgromadzonych danych, zwiększenie bezpieczeństwa danych.

(...) był podstawą do dalszego rozwoju oprogramowania w celu osiągnięcia zamierzonego efektu określonego przedmiotem umowy.

Dokument ten został zatwierdzony przez powódkę w dniu 17.01.2008r. z uwagami do rozdz. (...).

Wyznaczeni przez powódkę pracownicy zostali przeszkoleni w obsłudze wdrażanych programów przez pozwaną, a w zakresie (...) przez firmę (...).

Pozwana nie wносиła zastrzeżeń co do umiejętności posługiwania się przez pracowników powódki programami informatycznymi. Pomimo współpracy stron w realizacji umowy na każdym etapie programów wystąpiło szereg nieprawidłowości.

W zakresie programu (...) i (...) problemy polegały na braku możliwości wprowadzenia danych co uniemożliwiało wystawianie faktur, wydruków zaliczek, delegacji krajowych, not obciążeniowych. Uwagi te były uwzględniane przez pozwanego od grudnia 2007 roku do 2009 roku, lecz nie wszystkie wady zostały usunięte bądź pojawiały się nowe. Polegające na: rozliczeniach transakcji kartą kredytową (...), (...) dotyczącej zakupu paliwa przez kierowcę w Europie, nie czytywaniu danych z tachografu, stref geofens, czyli punktów przekroczenia granicy na podstawie (...) w pojeździe, braku połączenia z kasą fiskalną, braku możliwości rozliczenia delegacji krajowych i zagranicznych. Pojawiły się problemy z identyfikacją kierowcy na podstawie karty cyfrowej tachografu. Wystawiane przez powódkę różnego typu faktury transportowe i spedycyjne były przetwarzane przez program według rozbieżnej numeracji. W marcu 2009 roku powódka nie była w stanie pracować w programie (...) i korzystała ze starego systemu informatycznego, co wiązało się z dużą pracochłonnością i koniecznością zatrudniania po godzinach pracy pracowników i stażystów. Zgłaszane błędy były przez pozwaną rozpatrywane z coraz to dłuższym terminem, bądź w drodze dodatkowych asyst, za które powódka ponosiła dodatkowe koszty. Punktem kulminacyjnym był przesył danych ze (...) do systemu(...), który za każdym razem był obciążony kilkutysięcznymi błędami np. brak numeru kontrahenta, nie wypełnienie wymaganego pola w zakresie zapłaty w formie gotówki, przelewu, rodzaju waluty, a część błędów była takiego rodzaju, że powódka nie była w stanie ich zinterpretować, bowiem program nie posiadał kartoteki błędów gdyż zakładał iż będzie pracował bezbłędnie. Twórca tego programu nie był także w stanie rozwiązać części powstałych problemów. Nie doszło także do integracji programów (...) z (...), pomiędzy systemami przechodziły jedynie pojedyncze faktury nigdy nie doszło do przesyłu danych tzw. paczki, a więc zleceń, faktur sprzedaży czy faktur kosztowych. Ponadto faktury z programu (...) nie podlegające opodatkowaniu przechodzące do (...) zawierały informacje o konieczności pobierania całego lub częściowego podatku, co uniemożliwiało rozliczenie ich z Urzędem Skarbowym. Do działu kadr nie przechodziły informacje dotyczące czasu pracy kierowców i nie można było dokonać rozliczenia ich wynagrodzenia. Rozliczenia płac w kadrach został przez pozwaną rozwiązany poprzez konieczność wprowadzenia danych do systemu (...), które należało wyeksportować do (...), a następnie do systemu (...), a ta ostatnia operacja z powodu błędnej konfiguracji nigdy nie mogła zostać przeprowadzona i problem rozksięgowania kosztów nie został rozwiązany. Z kolei długotrwała operacja księgowanie faktur powstała od początku na 3 konta w systemie (...) trwające do 15 minut została skrócona dopiero w 2009 roku. W trakcie realizacji umowy firma (...) w części zmodyfikowała nieodpłatnie program informatyczny dostosowując go do potrzeb powódki i rozwiązała problemy dotyczące rejestrowania usług sprzętowych z którymi od kilku miesięcy nie mogła sobie poradzić pozwana.

Odbiór integracji pomiędzy programami (...) i (...) nastąpił w obecności obu stron lecz na podstawie danych testowych, wybiórczych. Po wprowadzeniu danych roboczych informacje nie przechodziły z jednego systemu do drugiego i nie doszło do komunikacji pomiędzy programami. Pracownicy powódki ponownie sprawdzili poprawność wprowadzonych danych, lecz po przeprowadzonej weryfikacji okazało się, że w systemie (...) pojawiają się ponownie błędy.

Powódka zakupiła nowy serwer i wprowadziła oprogramowanie objęte umową stron. W celu wyeliminowania przyczyny nieprawidłowego funkcjonowania nowych programów wynikającą z obecności starego systemu informatycznego na poprzednim serwerze. Zabieg ten w żaden sposób nie wpłynął na poprawę wdrażanych programów przez pozwaną.

Z braku integracji pomiędzy w/w systemami program (...) nie został wdrożony.

Na spotkaniu w dniu 9.01.2008 r. z udziałem podwykonawcy, powódka zgłosiła szereg uwag co do funkcjonowania programu (...), a w dniu 29.04.2008 r. wprowadziła modyfikacje tego programu do realizacji w ramach (...). Strony ustaliły, że zgłoszenia dotyczące działania programu (...) będą kierowane bezpośrednio do producenta.

Poszczególne etapy realizacji prac były dokumentowane przez strony w formie protokołu co do których powódka wniosła zastrzeżenia.

Etap II.1 konfiguracja - został odebrany przez powódkę w dniu 24.01.2008 r. z uwagami dot. prezentacji konfiguracji, która nie obejmowała rozliczeń międzyokresowych w tym księgowania zamknięcia okresu sprawozdawczego.

Etap II.2 integracja systemów (...) został odebrany przez powódkę w dniu 24.04.2008r.

Pozostałe etapy prac powódka odebrała z następującymi uwagami:

W dniu 28.07.2008 r. etap II.3 – modyfikacja (...), modyfikacje objęte listą (...) z dnia 6.05.2008 r. zostały odebrane za wyjątkiem pkt.4 i 14 Pkt. 14 dotyczył mylnego zaokrąglenia (...) przy równych 8 godzinach pokazuje 7 godzin.

W dniu 24.10.2008 r. etap III faza szkolenia - szkolenie z modułu księgowości Etap III.11 nie został odebrany.

Etapu IV.1 – przygotowanie systemu do eksploatacji próbnej z dnia 27.10.2008 r. nie został odebrany przez powódkę albowiem zgodnie z umową etap ten powinien być wykonany w siedzibie zamawiającego, a nie odbyła się wizyta specjalisty z programu (...). Jak również Etapu IV.2 – (...) w trakcie eksploatacji próbnej, bowiem nie odbyły się jeszcze wszystkie (...) w ramach tego etapu, a zgodnie z ustaleniami prezesów obu stron przewidziane było (...).

Zakwestionowany został przez powódkę odbiór etapu V.1 – przygotowanie systemu do eksploatacji produktywnej z dnia 31.12.2008 r. zgodnie z umową etap ten powinien być wykonany w siedzibie zamawiającego. W związku z tym uznał, że etap ten został zrealizowany zdalnie.

Etap V.2 (...) odebrany został z uwagami w dniu 13.01.2009r. - do bazy produktywnej nie zostały jeszcze zaimportowane dane takie jak rozrachunki i salda kont i dane te są w fazie przygotowania przez zamawiającego.

Szereg zastrzeżeń powódka wniosła do protokołu dot. Etapu V.3 (...) w trakcie eksploatacji produktywnej z dnia 31.01.2009 r. uznając ten etap za nieodebrany albowiem do czasu sporządzenia nin. protokołu nie zostały zrealizowane asysty z Fazy IV uruchomienie próbne z powodu błędów programu po jego modyfikacjach (np. rozliczenie delegacji i kosztów z nią związanych, nie wykonano dawno zgłoszonych modyfikacji) np. raportów gotówkowych w (...) Warsztat, niepoprawne tworzenie faktur do transakcji (...) i brak możliwości rejestracji transakcji V., rejestrowania faktury zaliczkowej, konfiguracji (...) warsztat z drukarkami fiskalnymi.

Zarejestrowany czas pracy w (...) nie integrował się prawidłowo do (...) co nie pozwalało przetestować funkcjonalności programu.

Nie poinformowanie zamawiającego przez wykonawcę, że dokumenty ze (...) za styczeń 2008r wprowadzone do (...), po naniesieniu poprawek w (...) nie będzie można powtórnie zaimportować do (...) w celach testów, co doprowadziło do straty czasu i ogromnego nakładu pracy pracowników zamawiającego

Pozwana uznała protokoły z poszczególnych faz prac za odebrane bez zastrzeżeń, a zgłoszone przez powódkę uwagi za nieuzasadnione. Stwierdziła, że szkolenie dla Etapu III.11 zostało w całości wykonane i zobowiązała się do przeprowadzenia dodatkowego szkolenia z zakresu księgowości nieodpłatnie po wyznaczeniu przez powódkę terminu. Podała, że do odbioru Etapu IV.3 nie jest wymagane zrealizowanie wszystkich zamówionych asyst, które są usługami dodatkowymi nie związanymi z realizacją konkretnej fazy, a wykonanie pozostałych asyst nastąpi w kolejnych etapach

W odniesieniu do Etapu V.1 pozwana stwierdziła, że powódka nie zamawiała usługi dodatkowej dotyczącej ponownego przygotowania instalacji oprogramowania (...) i (...), a więc obowiązywało ustalenie samodzielnego zainstalowania

bazy systemu w ramach tego etapu. Asysty są realizowane w ramach usług dodatkowych, za które należy się zwrot kosztów. Z kolei uwagi do etapu IV.1 i 2 nie odnoszą się do zadań realizowanych w tych etapach.

Powódka złożyła pozwanej dodatkowe zamówienia na wykonanie modyfikacji na automatyczne wyliczanie kursu waluty dla transakcji rozchodów środków pieniężnych z kasy i rachunków bankowych, raportowania analitycznego z kadr, wykonania mechanizmu wymiany danych z systemami bankowymi, modyfikacji wydruków oraz 2 dniowego szkolenia dla administratora z (...). Zakres tych prac został przez powódkę odebrany.

Z uwagi na to, że wdrożony w części system informatyczny nie funkcjonował prawidłowo powódka pismem z dnia 11.03.2009 r. wezwała pozwana do należytego wykonania umowy w rozsądnym terminie i zaniechania bezzasadnego obciążania kosztami odpłatnych asyst pracowników pozwanej w terminie 3 dni pod rygorem odstąpienia od umowy przesyłając protokół wad obu systemów.

W dniu 20.03.2009 r. odbyło się spotkanie stron celem ustalenia nieprawidłowości w funkcjonowaniu systemu.

Powódka zgłosiła 17 wad w działaniu programu (...). Pozwana nie uznała większości wad systemu. Powódka zaproponowała uruchomienie integracji w obecności przedstawicieli pozwanej w celu zweryfikowania działania systemu oraz przeprowadzenie integracji i przetestowanie systemu (...) i (...) na bazie produktywnej oraz wniesienie uwag do ich funkcjonowania. Pozwana poinformowała, że test integracji przeprowadzi wyłącznie za dodatkową opłatą na co powódka nie wyraziła zgody. Uznano jednocześnie, że uwagi pozwanej „zgłoszenie nie jest wadą systemu” nie zawsze dotyczy wad produktu, lecz również wdrożenia systemu, który nie spełnia potrzeb powódki wskazanych w trakcie przeprowadzonych 2007 roku analiz. Powódka wskazała, że poważną wadą systemu jest rozksięgowanie faktury sprzedaży przez 20 minut, podczas gdy dotychczasowy system funkcjonujący w spółce powódki wykonywał te operacje w kilka sekund.

W dniu 24.04.2009 r. doszło do ponownego spotkania stron zmierzającego do weryfikacji niepoprawnego działania wdrożonych programów. W dalszej korespondencji powódka przedstawiała kolejne lub nierozwiązane problemy związane z wadliwością funkcjonowania systemu, a pozwana składała wyjaśnienia lub usiłowała rozwiązać lub usunąć przyczyny wad wdrożenia programów.

Pozwana stanęła na stanowisku, iż wykonała umowę zgodnie z jej treścią co do programów (...), (...), a ujawnione w trakcie realizacji wady zostały przez nią usunięte, prawidłowo przeprowadziła konfigurację pomiędzy programami. Zgłaszane przez powódkę zastrzeżenia co do funkcjonowania programów wychodziły poza zakres umowy stron bowiem nie były objęte dokumentem (...), nie została wykupiona licencja oprogramowania, po skonfigurowaniu programów powódka oczekiwała innych funkcji tych programów lub zmiany w zakresie obsługi przez te programy przez przeniesienie faktury zaliczkowej do systemu (...), ale ta czynność była możliwa w systemie (...) i taka operacja wymagała wykupienia dodatkowej licencji.

Kolejną przyczyną uwag było wprowadzenie przez firmę (...) bez wiedzy pozwanej modyfikacji systemu po przeprowadzeniu konfiguracji i integracji programów.

Zastrzeżenia co do nieprawidłowej integracji programów spowodowane były brakiem umiejętności pracowników powódki w obsłudze tych programów lub nie wprowadzeniu prawidłowych danych pomimo, iż zostali oni w tym zakresie przeszkoleni. Dwukrotnie pracownik pozwanej udzielał w tym zakresie konsultacji i rozwiązywał problemy, następnie pojawiały się kolejne wady związane z wprowadzeniem nowych zmian w programie przez powódkę. Istniała możliwość usunięcia tych nieprawidłowości w drodze ponownych konsultacji, które jednak wykraczały poza zakres umowy za dodatkowym wynagrodzeniem. Z uwagi na to, że powódka nie płaciła wynagrodzenia za ten rodzaj usług pozwana nie podjęła się wykonania tych czynności.

Ponadto protokołami odbioru powódka potwierdziła wykonanie części umowy bez zastrzeżeń, a uwaga co do integracji programów polegająca na uzyskaniu jednego dokumentu w systemie (...) przetworzonego z (...), a nie kilkuset dokumentów nie miał znaczenia z punktu widzenia księgowości i nie była to wadą lecz oczekiwaniem powódki.

Wdrożone przez pozwaną programy (...) i (...), (...) z uwagi na wady nie nadawały się do użytkowania z tych względów nie doszło do wprowadzenia programu (...) i w konsekwencji powódka korzystała ze starego systemu informatycznego.

W związku z tym pismem z dnia 23. (...). powódka na podstawie art. 635 k.c. i art.636 § 1 k.c. odstąpiła od umowy.

W dniu 28.01.2010 r. wezwała pozwaną do zwrotu kwoty 128.000 zł.

Kwota 120.000 zł stanowi zapłacone pozwanej wynagrodzenie, a kwota 8.000 zł koszty zapłaconej licencji.

Oceniając tak ustalony stan faktyczny wskazał Sąd pierwszej instancji, iż nawiązany pomiędzy stronami stosunek zobowiązaniowy należy zakwalifikować do umowy o dzieło w rozumieniu art. 627 k.c. i nast.

Efekt w postaci wdrożenia programów (...), (...), (...) (...) do systemu informatycznego przedsiębiorstwa powódki pozwalający na nie zakłócone jego funkcjonowanie nie został zrealizowany. Nie została wykonana część umowy dotycząca programu (...), a wdrożone pozostałe programy posiadały tego rodzaju wady, które uniemożliwiały korzystanie z nich, co spowodowało, iż powódka pracowała na starym systemie informatycznym istniejącym przed zawarciem umowy pomiędzy stronami.

Cel umowy nie został osiągnięty głównie z przyczyn leżących po stronie pozwanej.

Pozwana zajmuje się profesjonalnym wdrażaniem systemów informatycznych, takiej firmie stawia się podwyższony miernik staranności przy wykonywaniu umowy (art. 355 § 2 k.c.). Okoliczność dokonania wyboru przez powódkę programu (...) do obsługi działu transportu nie ma żadnego znaczenia z punktu widzenia obowiązków ciężących na pozwanej jako wykonawcy umowy, która akceptowała ten wybór i posiadając specjalistyczną wiedzę informatyczną podjęła się realizacji wdrożenia tego programu. Przy wykonaniu tej części umowy pozwana posługiwała się podwykonawcą, który był jednocześnie producentem tego programu. Za jego działania i zaniechania związane z wdrożeniem programu odpowiada pozwana na zasadzie art. 474 k.c.

Strony jak i podwykonawca ściśle ze sobą współpracowały przy wykonaniu umowy wdrożenia W braku doświadczenia w pracy z programem (...) ze strony pozwanej większość problemów jak również szkoleń prowadził głównie podwykonawca. Realizacja tej części umowy rzutowała bezpośrednio na wdrażanie pozostałych programów. Trudno zatem byłoby podzielić zarzut pozwanej o braku jej wiedzy i samowolnej modyfikacji tego programu przez podwykonawcę na wniosek powódki. Skoro nagminnie występujące wady systemu informatycznego były usuwane z różnym skutkiem przez pozwaną wraz z firmą (...), a wręcz rozwiązywanie części problemów sędowane zostało na podwykonawcę. Oczywistym jest, że pozwana nie tylko wiedziała, lecz uczestniczyła w tych zmianach. Przeprowadzone modyfikacje musiały dotyczyć drobnych kwestii skoro producent wykonał je nieodpłatnie. Zwrócić należy także uwagę, że sama pozwana na zlecenie powódki za dodatkowym wynagrodzeniem wprowadzała zmiany i modyfikacje w systemie informatycznym. Strony miały także świadomość, iż dokument (...) stanowił jedynie ogólne założenia zmierzające do realizacji umowy.

Pozwana zapoznała się z księgowością przedsiębiorstwa powódki, która była rozbudowana, a sama powódka jeszcze przed zawarciem umowy sygnalizowała o dość skomplikowanym systemie informatycznym obsługującym ten dział (...). Rolą zatem pozwanej było odpowiednio szczegółowe przeszkolenie pracowników w tym zakresie i dokładne sprawdzenie funkcjonowania wdrożonych systemów na podstawie wprowadzonych danych z przedsiębiorstwa powódki tym bardziej, że w odniesieniu do tego programu była specjalistą w dużym jak twierdzi doświadczeniem. Nie można zatem uznać aby pomiędzy stronami doszło do odbioru integracji pomiędzy programami (...) i (...) skoro czynność ta wykonana została w oparciu o wybiórcze dane, a nie pełne dokumenty księgowe powódki.

Test oparty o niepełne dokumenty nie daje pełnego obrazu poprawności funkcjonowania systemu, czego konsekwencją były późniejsze wady.

Brak jest podstaw do podzielenia zrzutu pozwanej co do braku umiejętności pracowników pozwanej w obsłudze tych programów. Zgodnie z umową na pozwanej spoczywał obowiązek szkolenia pracowników pozwanej, a ich umiejętności nie były kwestionowane przez wykonawcę jak i podwykonawcę. Pracownicy ci dochowali wszelkich starań, aby wyeliminować ewentualne nieprawidłowości jakie mogły wystąpić z ich strony wprowadzając ponownie dokumenty do systemu. W tym też celu został zakupiony nowy serwer, na który zainstalowane zostały programy i dane systemowe przedsiębiorstwa. Pozwana nie wykazała także jakiego rodzaju błędy w którym z programów popełnili pracownicy powódki, których skutkiem było powstanie wad w systemie.

Podnieść należy, że w ramach umowy o realizację wdrożenia pozwana udzieliła 12-miesięcznej gwarancji od daty odbioru danego etapu, która obejmowała usuwanie błędów w konfiguracji systemu lub w dostarczonych modyfikacjach na jej koszt. Skoro zatem pozwana stała na stanowisku iż doszło do odbioru poszczególnych etapów umowy, to zgodnie z udzieloną gwarancją zobowiązana była nieodpłatnie do usunięcia pojawiających się wad we wdrożeniu programów. Usunięcie wad pod warunkiem zapłaty przez powódkę dodatkowego wynagrodzenia było sprzeczne z treścią umowy stron.

Zdecydowana większość nieprawidłowości pojawiających się w systemie informatycznym dotyczyła przedmiotu umowy i objęta była dokumentem (...) w tym faktur zaliczkowych, a zatem ani nadmierne oczekiwania powódki ani konieczność wykupienia licencji nie miały wpływu na istotne wady realizowanego przez pozwana wdrożenia. Nie można także czynić zarzutu powódce, która zaniechała wprowadzenia dalszego programu (...), skoro warunkiem koniecznym jego wdrożenia było poprawne funkcjonowanie wcześniejszych programów.

Przytoczone argumenty prowadzą do wniosku, iż pozwana nienależycie realizowała umowę o wdrożenie programów.

Łącząca strony umowa o dzieło miała charakter ściśle zindywidualizowany i nie nadawała się do zbycia innym podmiotom. Przedmiot umowy nie został w całości odebrany. Obowiązki umowne pozwana wykonała w sposób wadliwy i sprzeczny z jej treścią. Wady wdrożonych programów miały charakter istotny albowiem uniemożliwiały funkcjonowanie systemu informatycznego i w konsekwencji jego użytkowanie przez powódkę. Rozpoczęte dzieło stało się nieprzydatne dla powódki.

Odstąpienie od umowy o realizację usług wdrożeniowych przez powódkę poprzedzone wyznaczeniem pozwanej terminu do usunięcia wad było skuteczne albowiem zaistniały wszelkie przesłanki wynikające z art. 636 § 1 k.c.

Wskutek odstąpienia od umowy, umowa o realizację wdrożenia przestała wiązać strony z mocą wsteczną i powstał pomiędzy stronami stosunek prawny określony przepisem art. 494 k.c. i art. 496 k.c. Powódka zatem uprawniona jest do żądania zwrotu tego co świadczyła i domagać się naprawienia szkody na zasadach ogólnych.

Bezspornym jest, że pozwana otrzymała od powódki z tytułu powyższej umowy wynagrodzenie w kwocie 120.000 zł.

W związku z tym zobowiązana jest do zwrotu tej kwoty powódce.

Pozwanej nie przysługuje prawo zatrzymania przewidziane przepisem art. 496 k.c. Przedmiotem prawa zatrzymania w związku z odstąpieniem od umowy wzajemnej jest świadczenie, co do którego istnieje obowiązek zwrotu.

Przepisy odnoszące się do umowy o dzieło zawierają szczególne a więc mające pierwszeństwo przed przepisami art. 494 k.c. normującymi ogólne zasady odstąpienia od umowy. Przepis art. 636 § 1 k.c. (nie zawiera poza przepisem § 2 art. 636 k.c.) obowiązku zwrotu przez zamawiającego na rzecz wykonawcy żadnego świadczenia w przypadku odstąpienia od umowy, którym ewentualnie mógłby być ekwiwalent odpowiadający wkładowi pracy wykonawcy w wadliwe wykonania dzieła, które może być jednak wykorzystane. Z kolei przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu nie mają zastosowania, ponieważ same rozliczenia stron poddane są regulacji art. 494 k.c. co wyłącza możliwość przyjęcia innej podstawy prawnej.

W rezultacie pozwana nie posiada żadnego świadczenia wobec powódki, a więc prawo zatrzymania nie może być realizowane w niniejszym przypadku.

Roszczenie powódki w zakresie kwoty 8.000 zł stanowiącej poniesione koszty zakupu licencji programu (...) nie zasługuje na uwzględnienie.

Umowa o dostawę programów została wykonana przez pozwaną bez zastrzeżeń, a wynagrodzenie z tego tytułu uregulowane przez powódkę. Od umowy tej powódka nie odstąpiła. Zgodnie z regułą dowodową wyrażoną w art. 6 k.c. powódka nie udowodniła przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej pozwanej. Okoliczność niewykorzystania programu (...) nie świadczy o tym, że powódka poniosła szkodę. Jest przecież dysponentem tego programu, który ma określoną wartość, może zatem dokonać odpłatnego zwrotu producentowi, sprzedać lub w przyszłości wykorzystać dla własnych potrzeb.

Powołana przez powódkę druga z podstaw odstąpienia od umowy tj. art. 635 k.c. była bezskuteczna, choć wobec zaistnienia przesłanek z art. 636 § 1 k.c. nie ma znaczenia dla zasadności dochodzonego roszczenia o zwrot wzajemnego świadczenia.

Z uprawnienia do odstąpienia od umowy z powodu opóźnienia z wykończeniem dzieła, zamawiający może korzystać przed upływem terminu do wykonania dzieła. Natomiast powódka oświadczenie o odstąpieniu od umowy złożyła po upływie kilku miesięcy od ustalonego w umowie terminu wykonania umowy.

W oparciu o przytoczone argumenty natury faktycznej i prawnej Sąd na podstawie art. 494 k.c. w zw. z art. 636 § 1 k.c. orzekł jak w pkt 1 sentencji. Odsetki ustawowe zasądzono na mocy art. 481 § 1 i § 2 k.c.

W pozostałej części powództwo oddalono jako bezpodstawne.

O kosztach procesu orzeczono po myśli art. 100 k.p.c. Oddalone roszczenie stanowi zaledwie 6,2% dochodzonej kwoty co uzasadniało obciążenie pozwaną pełnymi kosztami procesu. Na koszty te składa się opłata sądowa 6.000 zł opłata od pełnomocnictwa 17 zł i koszty zastępstwa procesowego 3.600 zł oraz poniesionymi przez Skarb Państwa wydatkami stanowiącymi koszty stawiennictwa świadka.

Apelację od powyższego wyroku wniosła pozwana w części uwzględniającej powództwo podnosząc zarzuty:

1. naruszenie art. 321§1 k.p.c. w związku z art. 479⁴§2 k.p.c. poprzez zasądzenie roszczenia o zwrot świadczenia spełnionego przez powoda na podstawie art. 494 k.c. w miejsce zgłoszonego w pozwie roszczenia o odszkodowanie na podstawie art. 471 k.c.
2. naruszenia art. 328§2 k.p.c. poprzez niewskazanie w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku czy przyjmując za podstawę zasądzenia kwoty 120000 zł roszczenie o zwrot zapłaconego wynagrodzenia Sąd ocenił w taki sposób roszczenie powoda wskazane w pozwie czy też Sąd dopuścił zmianę powództwa po przedstawieniu zarzutów pozwanego w odpowiedzi na pozew.
3. naruszenia art. 321§1 k.p.c. poprzez przyjęcie za podstawę odstąpienia przez powoda od umowy o realizację usług z nią 19.09.2007r. art. 636§1 k.p.c. pomimo powołania się przez powoda w pozwie w wskazania jako podstawy faktycznej powództwa wyłącznie okoliczności leżących u podstawy odstąpienia od umowy przewidzianej w art. 635 k.c.
4. nierozpoznanie zgłoszonego przez pozwanego w pkt I lit „a” odpowiedzi na pozew zarzutu nieskuteczności oświadczenia powoda z dnia 23.09.2011r. o odstąpieniu od umowy o realizację usług z dnia 17.09.2007r. wobec podania w tym oświadczeniu dwóch wzajemnie wykluczających się podstaw od odstąpienia od umowy o dzieło tj. art. 635 k.c. i art. 636§1 k.c. a w konsekwencji niewyjaśnienie okoliczności mającej istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy,

5. niewłaściwe zastosowanie art. 60 k.c. do oceny oświadczenia powoda z dnia 23.09.2011r. o odstąpieniu od umowy o realizację usług z dnia 17.09.2007r.

6. naruszenie art. 233§1 k.p.c. polegające na poczynieniu dowolnych ustaleń:

- co do treści łączącej strony umowy,

- co do tego czy przedstawione przez powoda „wady” systemu wdrażanego przez strony na podstawie umowy o realizację usług z dnia 17.09.2007r. są w istocie „wadami” czy też wynikają z braku umiejętności powoda do obsługi tego systemu,

- co do tego, że pozwany opóźnił się z realizacją umowy.

7. naruszenie art. 328§2 k.p.c. polegające na pominięciu w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia stanowiska Sądu zarówno w sferze podstawy prawnej jak i uzasadnienia faktycznego:

- w zakresie zgłoszonego przez pozwanego zarzutu nieskuteczności oświadczenia powoda z dnia 23.09.2011r. o odstąpieniu od umowy o realizację usług z dnia 17.09.2007r., które pozwoliłoby na ustalenie czy i w jakim zakresie Sąd odniósł się do zgłoszonego zarzutu oraz pozwoliłby na stwierdzenie czym kierował się Sąd uznając złożone przez powoda oświadczenie o odstąpieniu od umowy o realizację usług z dnia 17.09.2007r. za spełniające cechy oświadczenia woli w rozumieniu art. 60 k.c.

- brak wskazania w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku przy istnieniu odmiennych zeznań świadków zaistnienia poszczególnych zdarzeń kwalifikowanych przez Sąd jako wady systemu oraz przy istnieniu odmiennych zeznań świadków co do usunięcia poszczególnych wad systemu dlaczego dał wiarę jednym i dlaczego odmówił wiarygodności innym zeznaniom co stanowi naruszenie art. 328 § 2 k.p.c.

Wskazując na powyższe zarzuty domagała się pozwana zmiany zaskarżonego wyroku w pkt 1 i oddalenia powództwa i zasądzenia od powódki kosztów postępowania.

Powódka w odpowiedzi na apelację wniosła o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zważył:

apelacja pozwanej jest uzasadniona choć z innych przyczyn, niż to zarzuciła skarżąca.

W pierwszej kolejności rozważyć należało najdalej idące zarzuty apelacji naruszenia przepisów postępowania – art. 479⁴§2 k.p.c. w związku z art. 321 k.p.c. dotyczyła orzekania przez Sąd pierwszej instancji o roszczeniu nie objętym żądaniem pozwu.

Skarżący upatruje naruszenie trzech przepisów zarzucając, że Sąd pierwszej instancji był związany żądaniem pozwu dotyczący – odpowiedzialności odszkodowawczej na podstawie art. 471 k.c. lub roszczenia o zwrot wynagrodzenia na skutek odstąpienia od umowy na podstawie art. 635 k.c. nie jak przyjął Sąd pierwszej instancji także na podstawie art. 636 § 1 k.p.c.

Zgodnie z art. 479⁴ § 2 k.p.c. obowiązującym w sprawie wytoczonej przed nowelizacją przepisów k.p.c. z dniem 3 maja 2012 r. powódki nie może występować z nowymi roszczeniami zamiast lub obok dotychczasowych a więc objętych żądaniem pozwu.

2. naruszenie tego przepisu oznacza, że Sąd z naruszeniem art. 324 k.p.c. orzeka o żądaniu, które nie było objęte powództwem.

Należy jednak zwrócić uwagę, że Sąd nie jest związany podstawą prawną wskazaną w pozwie lecz określonym w pozwie stanem faktycznym.

Oznacza to, że wskazanie błędnej podstawy prawnej nie wiąże Sądu i może on uwzględnić żądanie także na innej podstawie prawnej aniżeli wskazana przez powoda, jeżeli nie wykracza ona poza ramy faktycznie określone w pozwie.

Nie budzi wątpliwości, iż zakreślony w pozwie stan faktyczny co do zasądzenia kwoty 120.000 zł związany jest z odstąpieniem przez powódkę od łączącej strony umowy z 17 czerwca 2007r., skoro kwota ta jest kwotą wynagrodzenia pozwanej.

Skutki odstąpienia od umowy uregulowane są w art. 494 k.c., zgodnie z którym po odstąpieniu od umowy strony powinny zwrócić sobie wzajemne świadczenia a ponadto stronie przysługuje roszczenie odszkodowawcze za niewykonanie umowy.

Wskazana w pozwie podstawa prawna roszczenia – art. 471 k.c. w odniesieniu do żądania zapłaty kwoty 120.000 zł była błędna i wiązała Sąd pierwszej instancji (mogła dotyczyć jedynie zapłaty kwoty 8.000 zł z tytułu nienależytego wykonania umowy).

Sąd pierwszej instancji związany był zatem tylko podstawą faktyczną żądania pozwu tj. roszczeniem wynikającym z odstąpienia przez powódkę od łączącej strony umowy.

Stan faktyczny w tym zakresie został w uzasadnieniu pozwu opisany nie do końca precyzyjnie. Powódka z jednej strony wskazywała na wadliwe wykonanie łączącej strony umowy przez pozwaną związaną z brakiem komunikacji pomiędzy poszczególnymi wdrażanymi przez pozwaną programami, co było najistotniejszym elementem systemu komputerowego i wad tych pomimo licznych monitów powódka nie naprawiła, co oznaczało jednocześnie, że nie była w stanie zakończyć wykonania przedmiotu umowy w terminie.

Stało się to podstawą złożenia oświadczenia o odstąpieniu od łączącej strony umowy.

Stan faktyczny żądania pozwu poza jego uzasadnieniem wyznaczają także dowody dołączone do pozwu.

Skoro roszczenie powódki wywodzone jest z treści art. 494 k.c., to niezbędne jest ustalenie granic stanu faktycznego dotyczącego podstawy prawnej odstąpienia od umowy.

Powódka dołączyła do pozwu pismo jej pełnomocnika procesowego z 13 września 2009 r. (k. 278 akt).

W piśmie tym pełnomocnik procesowy powódki wskazał na wadliwość wykonywania przez pozwaną łączącej strony umowy, brak możliwości usunięcia tych wad i także opóźnienie w wykonywaniu przez pozwaną zobowiązań, że dalsza jego realizacja jest bezsensowna i wskazała jako podstawę odstąpienia od umowy art. 635 k.c. i art. 636 § 1 k.c.

Stan faktyczny żądania pozwu o zapłatę kwoty 120.000 zł obejmuje zatem zwrot wynagrodzenia wynikający z odstąpienia od umowy zarówno z uwagi na wadliwe wykonywanie umowy przez pozwaną (art. 635 k.c.), jak i opóźnienie w wykończeniu dzieła tak dalekie, że nie jest prawdopodobne, aby dzieło mogło zostać ukończone w terminie umownym.

Sąd pierwszej instancji w granicach tak wyznaczonego stanu faktycznego żądania pozwu był zatem uprawniony do oceny roszczenia na podstawie art. 494 k.c., a więc wynikającego z odstąpienia od umowy zarówno na podstawie art. 635 k.c., jak i art. 636 § 1 k.c., a sprecyzowanie przez powoda podstawy prawnej jako żądania zwrotu wynagrodzenia na obydwu powyższych podstawach prawnych nie było niedopuszczalne w świetle art. 494⁴ § 2 k.p.c. w związku z art. 321 k.p.c. zmiany powództwa.

Zarzut naruszenia tych przepisów jest zatem bezpodstawny.

Ostatecznie jednak apelacja pozwanej jest uzasadniona z innych przyczyn niż to zarzuca skarżąca co oznacza, że pozostałe zarzuty jej apelacji są bezprzedmiotowe.

Uznać bowiem należy, iż Sąd pierwszej instancji z naruszeniem art. 635 k.c. i art. 636 § 1 k.c. w związku z art. 98 k.c. i art. 91 k.p.c. uznał, iż pismo pełnomocnika procesowego powódki z 23 września 2009 r. stanowi skuteczne oświadczenie woli powódki o odstąpieniu od łączącej strony umowy.

Nie budzi wątpliwości, iż oświadczenie woli o odstąpieniu od umowy jest jednostronną czynnością prawną, a zatem zastosowanie mają przepisy kodeksu cywilnego o czynnościach prawnych oraz o przedstawicielstwie, w tym art. 96 k.c. o czynnościach prawnych dokonanych przez pełnomocnika lub przez organ osoby prawnej (art. 38 k.c.).

Skoro oświadczenie woli o odstąpieniu od umowy złożył pozwanej pełnomocnik powódki to oceny wymagało, czy był on umocowany do składania oświadczeń o charakterze materialnoprawnym i czy umocowanie to zostało wykazane zgodnie z regułami prekluzji dowodowej po myśli art. 479¹² § 1 k.p.c.

Skuteczność oświadczenia woli o odstąpieniu od umowy wynikająca z ważonej czynności prawnej jest bowiem podstawą roszczenia o zwrot wynagrodzenia zgodnie z art. 494 k.c., który to przepis reguluje zobowiązania stron umowy po odstąpieniu od niej.

Innymi słowy brak skutecznego odstąpienia od umowy o dzieło (poza spełnieniem wymogów określonych w art. 635 k.c. i art. 636 § 1 k.c.) oznacza, iż nie powstało roszczenie o zwrot wynagrodzenia na podstawie art. 494 k.c.

Dochodząc takiego roszczenia powódka obowiązana była zgodnie z art. 479¹² § 1 k.p.c. już w pozwie wykazać, iż złożyła skuteczne i ważne oświadczenie o odstąpieniu od umowy, a więc oświadczenie woli złożone przez jej organ lub prawidłowo umocowanego pełnomocnika.

Fakt, że Sąd pierwszej instancji nie ocenił ważności oświadczenia woli wyrażonego w piśmie pełnomocnika powódki z 13 września 2009 r., a tym samym nie dokonał oceny ważności jednostronnej czynności prawnej nie zwalnia od tego obowiązku Sądu drugiej instancji.

Sąd Apelacyjny zgodnie z utrwalonym orzecznictwem z urzędu bada ważność czynności prawnej na podstawie materiału dowodowego sprawy zgromadzonego zgodnie z regułami prekluzji dowodowej, a zatem obowiązany był ustalić, czy do pozwu powódka dołączyła dowód, iż pełnomocnik, który złożył oświadczenie o odstąpieniu od umowy był umocowany do dokonania takiej czynności prawnej.

Do pozwu dołączono ogólne pełnomocnictwo procesowe z 13 lutego 2009 r., na mocy którego pełnomocnik powódki umocowany był do jej reprezentowania przed sądami powszechnymi, organami administracyjnymi, urzędami i instytucjami.

Jest to zatem pełnomocnictwo procesowe upoważniające pełnomocnika powódki do dokonywania czynności określonych w art. 91 k.p.c.

Rzecz jednak w tym, że zakres pełnomocnictwa procesowego nie obejmuje swoim zakresem umocowania do dokonywania w imieniu powódki czynności o charakterze materialnoprawnym (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 26.10.2004 r., I CK 204/04, OSNC 2005/10/176, wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 29 listopada 2006 r., I ACa 1678/06, wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 18 lipca 2012 r., I ACa 153/12).

Pełnomocnik procesowy powódki w sporządzonym przez siebie pozwie nie wykazał, aby zostało mu udzielone pełnomocnictwo do dokonania czynności materialnoprawnej jakim jest oświadczenie o odstąpieniu od łączącej strony umowy zgodnie z art. 96 k.c.

Oznacza to, że zgodnie z art. 104 k.c. jednostronna czynność prawna dokonana w imieniu powódki bez umocowania jest nieważna, gdyż brak jakichkolwiek podstaw do uznania, że pozwana zgodziła się na działanie bez umocowania i zastosowanie ma przepis art. 103 k.c. pozwalający na potwierdzenie czynności przez uprawnionego – powódkę (por. wyrok Sądu Najwyższego z 17 listopada 2011 r., I CSK 75/10, niepubl.).

Nieważność oświadczenia o odstąpieniu od umowy oznacza, że nie powstało zgodnie z art. 494 k.c. roszczenie powódki o zwrot wynagrodzenia za wykonane przez pozwaną dzieło, a zatem powództwo jest bezzasadne i podlegało oddaleniu.

Apelacja pozwanej jest zatem uzasadniona co do jej wniosków co oznacza, że zgodnie z art. 386 § 1 k.p.c. zaskarżony wyrok należało zmienić i powództwo oddalić.

O kosztach postępowania za obie instancje orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c. zasądzając na rzecz pozwanej koszty zastępstwa procesowego według minimalnej stawki określonej w § 6, pkt 6 i § 12, ust. 1, pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 28.09.2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.).

(...)